

Darbs ar tekstu

Tēma: Sabiedrība, politika, saimniecība un kultūra Latvijas teritorijā Žečpospōlitas, Zviedrijas varas laikā un Kurzemes – Zemgales hercogistē

1. Paskaidro jēdzienus par tēmu *Pārdaugavas hercogiste*:

Sigismunda II Augusta privilēģija –

Stārstijas –

Rekatolizācija –

Jezuīti –

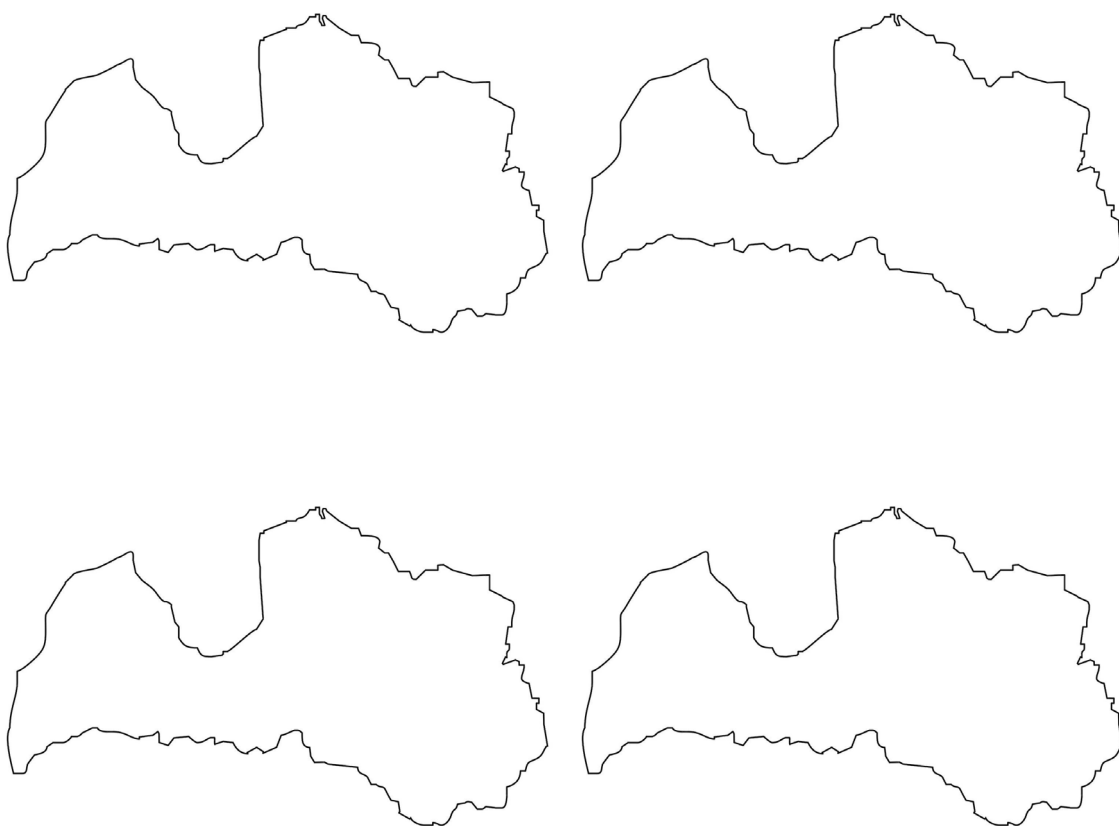
2. Aizpildi tabulu:

	<i>Pārdaugavas hercogiste</i>	<i>Zviedru Vidzeme</i>	<i>Kurzemes – Zemgales hercogiste</i>
Pastāvēšanas laiks			
Ietilpstošā Latvijas teritorija			
Pārvalde			
Reformas			
Pārmaiņu rezultāti			
Perioda sekas			

3. Ieraksti tekstā atbilstoši par Latgali 17.-18.gs.

Latgalē „poļu laiki” bija no līdz g. Daugavpils bija
Vācu muižnieki Latgalē poļu laikā Vadošā reliģija bija
Latgales zemnieki atšķīrās no pārējās Latvijas teritorijas ar
Latgales nacionālais sastāvs

4. Iezīmē kartēs Pārdaugavas hercogisti, Zviedru Vidzemi, Inflantiju, Kurzemes – Zemgales hercogisti. Izvēlies atbilstošo kartes leģendu. Pieraksti atbilstošos gadskaitļus teritoriju pastāvēšanā.

5. Savieno jēdzienu ar atbilstošo skaidrojumu:

1. Vaku grāmatas		A. Zviedru pārvaldes vadītājs Vidzemē, pakļauts karalim
2. Ģenerālgubernators		B. Process, kurā Zviedrijas valsts atguva tai piederošos īpašumus no vācu muižniekiem
3. Muižu redukcija		C. Noteica zemnieku kļaušu lielumu

6. Uzraksti pamatojumu tēzei „Vidzeme – Zviedru maizes klēts”:

a)

b)

c)

7. Salīdzini hercogu un muižnieku tiesības un pienākumus Kurzemes – Zemgales hercogistē:

	<i>Tiesības</i>	<i>Pienākumi</i>
<i>Hercogs</i>		
<i>Muižnieki</i>		

8. Izveido tekstu par Kurzemes – Zemgales hercogisti, iesaisti jēdzienus un paskaidro tos:

Gotharda privilēģija –

Bruņniecība –

Matrikuls –

Merkantilisms –

Kurzemes statūti –

9. Paskaidro, ar ko nozīmīgas šīs personības Latvijas vēsturē:

Ernsts Gliks –

Georgs Mancelis –

Georgs Elgers –

Kristofors Fīrekers –

Gothards Frīdrihs Stenders –

Darbs ar avotiem

1. darba lapa – Pārdaugavas hercogiste

1) Izlasi avotus:

Avots A

Straube G. „Poļu pretreformācija” – mērķi un realitāte// Latvijas vēsture.-2008. Nr.4 (72) 18.-24.lpp.

[..] historiogrāfijā par šo reģionu, kuru šodien aptver mūsdienu Latvija, dominē uzskats, ka poļu laiks – 16. gs otrā puse – bijis antiluteriskās reakcijas laiks; un galvenā vara, kas aktīvi un varonīgi pirmajās līnijās cīnījās par katolicisma restaurāciju Vidzemē, bijuši jezuīti. Šādas koncepcijas rezultātā par šo laiku Latvijā ... diemžēl dominē vēstures attēls ar fanātisku jezuītu mūku, kuram acu priekšā ir tikai viens vienīgs mērķis – dabūt atpakaļ katoļu ticībā visus vidzemniekus, lai ko tas arī maksātu, un viņš gatavs izmantot jebkādu līdzekļus šī mērķa sniegšanai, galējos vai ekstrēmākos ieskaitot. [..] Jau dažu faktu kritisks izvērtējums mudina mūs apšaubīt esošās koncepcijas. [..] Kā izriet no ne pārāk bagātajām ziņām, vairākās baznīcu draudzēs – Gaujienā, Smiltēnē, Raunā un pat katoļu bīskapa rezidencē Cēsīs – katoļu garīdznieki bijuši bez darba. [..] Literatūrā vairāk kārt pieminētais un bieži arī slavētais jezuīts priesteris Tolgsdorfs, kurš kalpoja Valmierā, kādā savā 1582. gada vēstulē sūdzējās, ka viņa dievkalpojums apmeklējot tikai ziņkārīgie, lai katoļu priesteri izsmietu un izmēdītu. Četrus gadus vēlāk šis jezuītu priesteris jau bija tik tāl vīlies savas darbības saprātīgumā un lietderīgumā, ka neredzēja citu iespēju kā tikai pamest mazo Vidzemes pilsētu un doties uz Rīgu. [...] Tieši vietējo valodu – latviešu un igauņu - zināšanas bija ļoti svarīgas, un var droši apgalvot, ka šajā aspektā Vidzemē jezuīti nekad nespēja baudīt kaut cik jūtamus panākumus. [..] Latviešu valodas zināšanas bija drīzāk izņēmums, nevis ikdiena. Jau agrāk minētais Tolgsdorfs, kurš darbojās Valmierā, ar savām labajām valodas prasmēm bija kas ārkārtējs, faktiski izņēmums vispārējā valodas neprasmē. Bet mūkam bez valodas jebkāda efektīvā darbība starp vietējiem nebija iespējama. [..] Vai jezuītu interešu lokā bija arī kāda

cita mērķauditorija? Izrādās, ka jā: tie bija paši katoļi – poļu militārpersonas. [...] Viens no svarīgākajiem katoļu baznīcas un tās priekšpulka – jezuītu – uzdevumiem Vidzemē bija kristietības uzlabošana vai pat atjaunošana starp pašiem poļiem – un par to bija pienākums rūpēties arī Rīgas un Tērbatas kolēģijām. [...] Reālā jezuītu ietekme ir pārspīlēta. Pašu jezuītu hronikas nepārprotami liecina, ka Jēzus brāļi regulāri izjutuši akūtu darbinieku trūkumu, turklāt darboties spējīgu – pirmām kārtām jau vietējās valodas protošu – trūkums bija vēl izteiktāks. [...] Bieži viņu ceļojumi notika tikai pa jaunu un galīgi nepazīstamu apvidu, un sastaptie ļaudis viņus redzēja pirmo (un parasti arī vienīgo) reizi – tāpat kā viņi latviešu zemniekus. Nākamā vizīte tajā pašā vietā varēja būt labi ja pēc desmit vai pat vairāk gadiem. [...] 1614. gada 28. februāris – klajā nāca vēl radikālāks Sigismunda rīkojums, kas aizliedza sniegt igauņiem un latviešiem evaņģēliskus sprediķus un sakramentu kā arī pieprasīja visur beidzot ieviest gregoriānisko kalendāru, jo, kā izrādās, par spīti Kalendāra nemieru neveiksmei tas joprojām daudzviet Vidzemē tika ignorēts, taču arī šis karalis nereti bija spiests konstatēt., viņa centieni nesasniedz vēlamos rezultātus – vēl 1616. gadā Tērbatā tika lietots romiešu, respektīvi, Jūlija kalendārs.

Atbildi uz jautājumiem!

1. Kāds vēstures literatūrā ir dominējošais uzskats par poļu laiku 16.gs. otrā pusē?

.....
.....
.....

2. Kādi fakti, pēc vēsturnieka domām, liecina, ka jāpārvērtē šis periods Latvijas vēsturē?

.....
.....
.....

3. Pamato savu viedokli par poļu laiku 16.gs. otrā pusē?

.....
.....
.....

Avots B

Feodālā Rīga/Atbild. Red. T.Zeids. – Rīga: Zinātne, 1978. – 138.-145.lpp.

Kalendāra reformas pamatā bija nesaskaņa, kāda bija radusies starp pieņēmumu, ka gada ilgums ir 365 dienas sešas stundas (uz šādu gada garumu pamatojās pastāvošais Jūlija Cēzara jeb, t.s., Jūlija kalendārs), un īsto tropiskā gada garumu – 365 dienas piecas stundas 48 sekundes. Gadsimtu gaitā kļūda pieauga, 16.gs. sasniedzot 10 dienu. Šis apstāklis visai nepatīkams likās katoļu baznīcai, jo baznīcas noteiktās svētku dienas vairs nesakrita ar attiecīgajām sezonas izmaiņām. [..]

Polijas karalis Stefans Batorijs, būdams pārliecināts katoļu baznīcas un kontrreformācijas piekritējs, deva rīkojumu ieviest apvienotās Polijas-Lietuvas karaļvalstī jaunu kalendāru. [..]

Rīkojums attiecās arī uz Rīgas pilsētu, tomēr pilsētas rāte vilcinājās to izsludināt pilsētā. [..]

Stefans Batorijs tomēr ar to nebija mierā un 1584.g. oktobrī īpašā rakstā Rīgas rātei pieprasīja nekavējoties ieviest pilsētā jauno kalendāru, nepaklausības gadījumā piedraudot ar 10 000 zelta dukātu lielu naudas sodu. Sākās jaunas apspriedes. Rezultātā rātes locekļi piekrita jaunā kalendāra ieviešanai, turpretī ģilžu pārstāvji prasīja jautājumu vēl saskaņot ar Lībeku un Rostoku. [..]

Birģermeistars Eke ņēma virsroku, un 1584.g. decembra sākumā īpaši plakāti vēstīja, ka Rīgā stājas spēkā jaunais kalendārs. Vienlaikus rāte mēģināja ieskaidrot pilsētas iedzīvotājiem, ka jaunajam kalendāram nav nekāda sakara ar reliģijas jautājumiem. Tomēr viss velti. Namnieku opozīcijas vadoņi uzsvēra, ka jaunas kalendārs, pirmkārt, ir katoļu propagandas līdzeklis un, otrkārt, jaunā kalendāra ieviešana liecinot par rātes ciešu sadarbību ar Poliju, bet tas nākot par jaunu pilsētas interesēm. [..]

Toreiz populāros Ziemassvētkus pēc jaunā stila Rīgā svinēja rāte un tās piekritēji, kā arī jezuīti un katoļu garīdznieki. Turpretī lielākā daļa namnieku, izrādot savu protestu, strādāja. Kad jezuīti viņiem piešķirtajā Jēkaba baznīcā Ziemassvētku naktī noturēja dievkalpojumu, tur iebruka iedzīvotāju masas, sarīkoja svētbilžu

grautiņu un apmētāja jezuītus ar akmeņiem. Rātei pakļautā sardze nemierniekus izklīdināja. [..]

Ar to tad arī sākās „kalendāru nemieri”, kuru norisi var iedalīt četros posmos. Pirmo posmu – no 1584.g. decembra līdz 1585.g. 23.janvārim – raksturo namnieku uzvara un līguma noslēgšana ar rāti, kurš īsteni bija ģilžu diktāts rātei. Otrais posms – no 1585.g. janvāra beigām līdz 1586.g. decembrim – iezīmējās ar rātes cīņu pret 1585.g. 23.janvāra līgumu. Trešajā posmā – no 1586.g. decembra līdz 1588.g. nogalei – pilsēta pilnā mērā pakļauta ģildēm. Pēdējais, ceturtais, posms sākas 1588.g. beigās, kad pretdarbība ģilžu vadībai Rīgā kļūst arvien spēcīgāka, bet noslēdzas 1589.g. ar Severīna dienas izlīgumu (26.augustā), kad rāte atkal guva uzvaru. [..]

Tādējādi „kalendāra nemieri” beidzās ar rāte uzvaru, tomēr tie ievērojami satricināja rātes un patriciāta stāvokli. [..]

Atbildi uz jautājumiem!

1. Kāpēc bija nepieciešama kalendāra reforma?

.....
.....

2. Raksturo „kalendāra nemieru” sākumu!

.....
.....

3. Raksturo „kalendāra nemieru” norises posmus!

.....
.....
.....

4. Kādi bija „kalendāra nemieru” rezultāti?

.....
.....

2. darba lapa – Vidzeme 17.-18. gs.

Avots A

Irbe L Mīta „labie zviedru laiki” ģenēze// Latvijas vēsture.- 2009.- Nr.2/3 (74/75).-5.-15.lpp.

[..] Vēsturē visbiežāk mīts tiek saistīts ar pagātnes notikumu izskaidrošanu, kur mīta pamatā var būt gan reāli notikumi, gan izdoma, turklāt attiecībā uz 17. gadsimtu, t.i., zviedru laikiem Vidzemē var apgalvot, ka mīta pamatā drīzāk būs vēsturnieka attēloto faktu subjektīva izvēle, nevis šo notikumu laikabiedru atmiņas vai viņu uzskati par būtiskāko. [..]

Attiecībā uz zviedru laikiem Vidzemē jārunā par mītu mītā, jo viens no visplašāk izplatītajiem ir „700 verdzības vai vergu gadu” mīts, kuros tiek ietilpināti arī zviedru laiki. [..]

Aplūkojot Latvijas pirmās neatkarības laikā tapušos darbus, var secināt, ka tieši šajā laika periodā apzināti tika nostiprināts mīts par „labajiem zviedru laikiem”. [..] Mīts par labajiem zviedru laikiem dažādu autoru darbos tiek pamatots ar vienām un tām pašām tēmām, piemēram, ar izglītību, zemnieku saimnieciskā stāvokļa uzlabošanu, tiesu reformu, baznīcu lietām, taču rakstīts tiek pārsvarā bez atsaucēm uz arhīva avotiem, savukārt pozitīvo varoņu – Zviedrijas valdnieku Gustava Ādolfa un Kārļa XI darbība raksturota faktiski bez jebkādam arhīva materiālu studijām, tādējādi rakstiskā veidā vienīgi atkārtojot tautas apziņa esošos mītus. Tāpat bez nopietna izvērtējuma tika atkārtoti mīti par tautas negatīvajiem varoņiem – vācu muižniekiem. [..]

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas vēstures pētniecībā jaunu elpu ieguva tās izvērtējums ar nacionālu pieskaņu. [..] Notika atgriešanās pie Latvijas pirmās neatkarības laikā valdošā zviedru laiku kā „labo laiku” traktējuma. Iespējams, ka šādu situāciju ietekmēja fakts, ka tika nevis radīti jauni, argumentēti pētījumi, bet gan par jaunu izdoti Latvijas brīvvalsts laikā tapušie darbi, kuros dominēja „labie zviedru laiki”. [..]

Analizējot populārās vēstures mācību grāmatas, var secināt, ka vairumā gadījumu tajās joprojām dominē „labie zviedru laiki”. Kā pozitīvs izņēmums mācību literatūras klāstā jāmin G.Kurloviča un A.Tomašūna darbs, kurā zviedru laiki analizēti sadalot tos trīs periodos un tādējādi izvairoties no vispārinājumu attiecinājuma uz visu aplūkoto laika posmu. [..]

Pat tikai šī jautājuma – mīta „labie zviedru laiki” Vidzemē – ieskicēšana rāda, ka līdz šim nav veikta tā nopietna izpēte, kas būtu veicams, atsakoties no ideoloģiskām pretenzijām. [..]

Historiogrāfijas analīze liecina, ka „labie zviedru laiki” ir mākslīgi radīts mīts, kam par pamatu tika ņemts tautas atmiņā esošais vērtējums. [..] Mīta nozīmi un nepieciešamību, iespējams, pierāda Latvijas novadu dažādās gaitas vēstures līkločos. Ja Vidzeme lepojas ar „labajiem zviedru laikiem”, Kurzeme – ar hercogu Jēkabu, Zemgale – ar sīvajām cīņā pret krusta karu karotājiem, tad Latgalei trūkst šāda pozitīvā vēstures perioda, kas palīdzētu celt tās pašapziņu. Nereti tiek uzskatīts, ka Latgalē pozitīvo vēstures periodu ir spējusi daļēji aizstāt tikai katoļu ticība. [..]

Varbūt vērts ir vispirms nevis graut savas tautas pozitīvos mītus, pie kuriem pieder arī mīts „par labajiem zviedru laikiem Vidzemē”, bet gan censties atspēkot tos mītus, kuri padara mūsu vēsturi nesaprastu vai neizprotamu citiem.

Atbildi uz jautājumiem!

1. Kādu mītu Latvijas vēsturē min vēsturniece?

.....
.....

2. Kas ir mīts vēsturē?

.....
.....

3. Kā mītā par zviedru laikiem tiek pamatots to labums?

.....
.....

4. Kāda, pēc vēsturnieces domām, ir zviedru valdīšanas laika Vidzemē izpēte mūsdienās?

.....
.....

5. Kāda ir autores nostāja mīta par labajiem zviedru laikiem jautājumā?

.....
.....

6. Kāds ir tavs viedoklis jautājumā par „labajiem zviedru laikiem”!

.....

3. darba lapa – Kurzemes – Zemgales hercogiste

Avots A

Grīnuma I. Kurzemes varenais saimnieks hercogs Jēkabs// Ilustrētā Pasaules Vēsture.- 2009. Nr.4 (15) 65.-66.lpp.

Kad pēc ražīga rīta cēliena Jēkabs devās pusdienu virzienā, kalpi cēla galdā ap 20 ēdienu. Te bija vistas, sivēns, cepti tītari un irbīte, zivis, medījumi un sviestkūkas. Turklāt vēders prasīja aizvien lielākus smalkumus, tāpēc hercogs savam sūtnim Francijas karaļa Luija XIV galmā Georgam fon Firksam uzdeva savervēt kūku cepēju. [...] Attiecībā uz maltītes kārtību Jēkabs pieturējās pie vectēva hercoga Gotharda laikā izdotā galda ruļļa, kur pusdienās un vakariņās klāja 18 galdus. Tā, piemēram, septītajam galdam, pie kura sēdās zīdītājas, istabmeitas, veļas mazgātāja, hercoga bērnu mazgātāji un tamlīdzīgi, bija noteikti tikai seši ēdieni – skābi kāposti, reņģes un citas zivis, kā arī biezputra. [...] Sekojot tālaika modei, galmā bija melnādaini pāži, te audzēja smalkus tropu augus, būros turēja pērtiņus un papagaiļus. Par mūziku gādāja īpaša kapela. [...]

Medības bija tipisks tā laika izpriecu veids, kad visi pacilāti sakāpa kariatēs vai kamanās ne tikai tāpēc, lai dzītos pēc medījuma, bet arī, piemēram, izrādītu jaunākos tērpus. Hercogiene visu jaunāko par Eiropas modes smalkumiem un pavārmākslu nereti uzzināja no savas māsas Hesenē-Kaseles (Vācijā) landgrāfienes Hedvigas Sofijas.

Avots B

Grīnuma I. Kurzemes hercogiene Doroteja// Ilustrētā Pasaules Vēsture.- 2011. Nr.5 (40) 34.-35.lpp.

1784. gada vasarā Pēteris galmam paziņoja, ka hercogu pāris dosies ilgstošā ārzemju ceļojumā un hercogistes pārvaldi uzticēs četru virspadomnieku rokās. 6. augustā izbraukšanai bija gatava visai iespaidīga kariešu karavāna ar ilgstošai prombūtnei nepieciešamo garderobi un mājtsaimniecībai nepieciešamo lietu kaudzi. [...] Intensīvā saviesīgā dzīve bija pārbagāta intelektuālām sarunām par mākslu,

mūziku, zinātnēm un politiku. Turklāt lielajos galmos nevarēja nepamanīt, cik izšķirošu nozīmi uz Eiropas „lielās skatuves” spēlēja savstarpējie sakari. [..]

Pēteris, kā minēts, nebija politiķis, bet viņam piemita izcili ass prāts un ķēriens uz finanšu darījumiem. Pārticību hercogam nodrošināja muižu racionāla apsaimniekošana un, pasliktinoties politiskajai situācijai Kurzemē, viņš savu kapitālu izveda uz ārzemēm – Pēteris vērienīgi pirka īpašumus. [..]

Arī 1785./1786. gada ziemā hercogu pāris palika ārzemēs un laiku pavadīja, pieņemot ielūgumus uz ballēm un rīkojot tās paši. Viņi apmeklēja teātra izrādes un koncertus, devās medībās un izbraucienos ar ragavām. [..]

1786. gada 28. decembrī Doroteja ieradās Jelgavā, bet divus mēnešu vēlāk pasaulē nāca kroņprincis Pēteris. Divas jaunākās meitas Paulīne un Johanna savu māti pēc trīs gadu prombūtnes nepazīna, un viņu tuvināšanās prasīja pacietību un mīlestību. Bērnu atstāšana auklīšu un mājskolotāju aprūpē augstāko aprindu ģimenēs tolaik nebija nekas neparasts. [..]

Atbildi uz jautājumiem!

1. Kādi paradumi bija hercoga Jēkaba galmā 17.gs.? (avots A)

.....
.....
.....

2. Kāds bija hercogu dzīvesveids hercoga Pētera valdīšanas laikā? (avots B)

.....
.....
.....

3. Pamato ar faktiem no vēstures, kā hercogu dzīvesveids un personība ietekmēja Kurzemes – Zemgales hercogistes dzīvi!

.....
.....
.....